

Samenvatting

De MRA in vogelvlucht

De Metropoolregio Amsterdam (MRA) is één van de meest welvarende regio's ter wereld. De sociaal-economische ontwikkeling in de afgelopen decennia was positief, ondanks twee grote negatieve schokken (de Grote Recessie van 2008-2014 en de coronapandemie). In termen van verdienvermogen en werkgelegenheid is het presteren van de MRA in de afgelopen decennia ten opzichte van Nederland, de EU27 en ook in vergelijking met andere Europese metropolen, gunstig. Sinds het midden van de jaren negentig van de vorige eeuw heeft de MRA zich weten te ontwikkelen tot een krachtige metropool die een aantrekkelijke vestigingsplaats biedt voor zowel bedrijven als werknemers. De regio biedt een internationaal vermaarde combinatie van een aantrekkelijk woon- én werkklimaat. Maar in toenemende mate wordt duidelijk dat het groeimodel dat de regio in de afgelopen decennia veel economische voorspoed heeft gebracht, aan herziening toe is.

De brede welvaart in de MRA kenmerkte zich in 2022 door een relatief sterk verdienvermogen, een groot aandeel hbo/wo-opgeleiden, grote vermogens en een uitstekende bereikbaarheid van voorzieningen. Maar dat ging ten koste van duurzaamheid, zoals blijkt uit een relatief grote uitstoot van fijnstof. Ook op een aantal sociale indicatoren, zoals vrijwilligerswerk en veiligheid, scoorde de MRA relatief ongunstig. Dit uit zich onder andere in een bevolking die minder tevreden was met de woonomgeving en met het leven in algemene zin dan gemiddeld in Nederland.

De brede welvaart in de MRA ontwikkelde zich in de periode 2012-2022 (zeer) gunstig. Het verdienvermogen nam de afgelopen tien jaar toe, ook ten opzichte van Nederland. Maar niet iedereen profiteerde in gelijke mate van de (relatief) gunstige economische ontwikkeling. Armoedecijfers zijn in deze periode weliswaar bijna gehalveerd, maar het percentage armoede in de MRA bleef structureel hoger liggen dan in Nederland. Op het gebied van duurzaamheid zijn de emissies van fijnstof fors gedaald tussen 2012 en 2022 (ook ten opzichte van Nederland) en is de opwek van duurzame energie toegenomen. Op sociaal gebied is het beeld gemengd. De veiligheid in de MRA verbeterde tussen 2012

en 2022: het aantal geregistreerde misdrijven en het aantal ondervonden delicten daalde en men voelde zich veiliger in de eigen buurt. Maar tegelijkertijd nam de ongelijkheid en sociaaleconomische kwetsbaarheid in vergelijking met Nederland toe, zoals onder andere blijkt uit oplopende schulden en toenemende werkloosheid. De verdeling van welvaart en de zorg voor kwetsbare groepen vraagt om voortdurende aandacht. Ook andere sociale indicatoren staan onder druk. Zo nam de afstand tot voorzieningen toe, daalde de ervaren gezondheid en zien we een afname van vrijwilligerswerk en contact met familie, vrienden of buren.

De economische groei kende de afgelopen jaren flinke uitschieters. Het herstel na een historisch unieke krimp van 7,7 procent van het bruto regionaal product (brp) in 2020, kenmerkte zich in 2021 en 2022 door een forse groei van respectievelijk 7,5 en 6,9 procent. Een deel van het snelle herstel en de hoge groei vormt een keerzijde van de forse tegenwind die de MRA doorgaans ondervindt in perioden van recessie, een kenmerk van de sterke internationale oriëntatie van de MRA en de daarbij behorende volatiliteit. Deze schokken worden overigens met name gevoeld door jongeren en flexwerkers in de diensteneconomie. Vanaf 2023 zette een stabilisatie in met een groei van 1,2 procent. Voor de jaren 2024 en 2025 is de verwachting dat de economische groei uit zal komen op respectievelijk, 1,5 en 2,1 procent, wat nog altijd een gunstig cijfer is vergeleken met Nederland (met een gemiddelde verwachting van 1,1 en 1,6 procent voor 2024 en 2025) en ons omringende landen. De arbeidsmarkt zal naar verwachting iets afkoelen maar krap blijven. Deze verwachtingen worden mede gevormd door grote onzekerheden over de nationale en internationale ontwikkelingen van economische, geopolitieke en bestuurlijke aard. Op nationaal niveau zijn het broze vertrouwen tussen de formerende partijen en de toenemende zorgen over de verdeling van welvaart tussen regio's en groepen in de samenleving een bron van zorg. In Europa is de opkomst van radicaal rechts in juist die landen die aan de wieg hebben gestaan van de Europese integratie (Benelux, Duitsland, Frankrijk en Italië), een belangrijke nieuwe bron van onzekerheid over toekomstige ontwikkelingen in Europa. Zeker voor een kleine en open economie als de Nederlandse en die van de MRA, is dat van zeer groot belang. Deze onzekerheden en risico's vragen om voortdurende aandacht, want een aantal grote transitie's op het terrein van energie, circulariteit en klimaat vereisen snelle, daadkrachtige en consistent volgehouden maatregelen.

Bevolking en arbeidsmarkt

De totale bevolking van de MRA groeide nog steeds relatief hard (met 1,4 procent in 2023 en naar verwachting met respectievelijk 1,4 en 1,2 procent in 2024 en 2025). Dit ging gepaard met een duidelijke wijziging in de samenstelling van de bevolking: sinds 2017 – voor het eerst sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw – verlieten per saldo Nederlanders de regio om zich elders in Nederland te vestigen. Het buitenlandse migratiesaldo nam echter fors toe, voornamelijk door de instroom van Oekraïners en kennismigranten uit Azië.

Na het snelle herstel na de coronapandemie, keerde de krapte op de arbeidsmarkt weer snel terug. De verwachting is dat deze de komende decennia een structureel karakter zal krijgen, in zowel kwalitatieve als kwantitatieve zin. De belangrijkste oorzaak hiervan is de vergrijzing, die de komende jaren zal versnellen en naar verwachting rond 2040 zal pieken. Deze ontwikkeling wordt versterkt doordat het onbenut arbeidspotentieel in 2022 en 2023 flink afnam en zich nu op een niveau bevindt waarop het nauwelijks een substantiële bijdrage kan leveren aan het verlichten van de krapte op de arbeidsmarkt. Ook in kwalitatieve zin zien we mismatches op de arbeidsmarkt door de transities (zoals de digitale en de energietransitie) die zijn ingezet en vragen om voortdurende om- en bijscholing (Leven Lang Ontwikkelen). Dit is niet alleen van belang om zoveel mogelijk mensen inzetbaar te houden op de arbeidsmarkt, maar ook om weerstand tegen de transities te beperken. Het is van belang dat iedereen de transities en daarmee gepaard gaande noodzakelijke veranderingen kan dragen.

De krapte op de arbeidsmarkt toont zich in een vacaturegraad die in het tweede kwartaal van 2022 een unieke omvang bereikte met 60 vacatures per 1.000 arbeidsplaatsen. In 2023 daalde dit aantal weliswaar naar 44, maar nog altijd was er sprake van een zeer krappe arbeidsmarkt. De lichte afname van krapte op de arbeidsmarkt zien we ook terug in een kleine toename van werkloosheid onder met name jongeren en basisopgeleiden.

Economische structuur en concurrentiekracht

De concurrentiepositie van de MRA is sterk. Die kracht zien we in vrijwel alle sectoren van de economie en laat zich verklaren door een relatief goed opgeleide beroepsbevolking, agglomeratie-effecten

en de internationale oriëntatie van de regio. Daarnaast is de MRA als hoogwaardige diensteneconomie gespecialiseerd in sectoren die bovengemiddeld snel groeien (zoals Informatie en communicatie en Specialistische zakelijke diensten). Zo draagt ook de samenstelling van de economie bij aan de snellere groei van de MRA ten opzichte van het landelijke beeld.

Het aantal faillissementen steeg in 2022 en 2023 nadat de coronasteunpakketten waren afgebouwd en bedrijven te veel betaalde steun moesten terugbetalen. Met vertraging zien we het proces van creatieve destructie zijn werk doen, maar nog steeds zien we een worsteling met het afscheid van de 'compensatiesamenleving' die met name tijdens de coronapandemie vorm kreeg. Dit heeft op korte termijn een drukkend effect gehad op de arbeidsproductiviteitsgroei, die ook op de langere termijn een dalende trend vertoonde. Deze trend, in combinatie met krapte op de arbeidsmarkt, zet druk op het toekomstige groeipotentieel van de regio en onderstreept het blijvende belang van investeren in technologische en sociale innovatie om de wendbaarheid, weerbaarheid en vernieuwing van de regio op peil te houden.

Ondanks de economische groei daalde het energieverbruik sinds 2015 in de meeste sectoren. Uitzonderingen hierop zijn de sectoren Informatie en communicatie, Vervoer en opslag en Energie, water en afval. Per saldo is er sprake van een ontkoppeling van de groei van toegevoegde waarde en de groei van het energieverbruik, met name omdat sectoren energiezuiniger zijn gaan produceren. We zien hier de eerste vruchten van de energietransitie, maar er ligt nog een enorme opgave om de ambitie om in 2050 volledig klimaatneutraal te zijn, waar te maken. De matiging van ambities die we op dit moment in zowel Nederland als Europa zien, is zorgelijk. Radicalere aanpassingen dan in het recente verleden zullen nodig zijn om de doelstellingen te bereiken. Vertraging zal de kosten om de ambities te verwezenlijken alleen maar doen oplopen.

Ontwikkelingen in deelregio's

In de MRA groeide de economie, de bevolking en de werkgelegenheid in de periode 2015-2022 harder dan het Nederlandse gemiddelde. De groei concentreerde zich met name in Almere-Lelystad, Amsterdam en

Amstelland-Meerlanden, hoewel de verschillen kleiner waren dan rond de eeuwwisseling. Inwoners in de meeste deelregio's van de MRA hadden in vergelijking met Nederland relatief hoge inkomens en vermogens, maar ook relatief hoge schulden (waarschijnlijk samenhangend met relatief hoge huizenprijzen en hypotheek). Daarnaast waren ze relatief ontevreden met hun woning en woonomgeving en werden ze geconfronteerd met relatief veel criminaliteit en slechte luchtkwaliteit. Tussen de deelregio's waren forse verschillen in onder andere bereikbaarheid van voorzieningen, duurzaamheidsindicatoren en sociaal kapitaal.

De regio kent grote uitdagingen met betrekking tot de woningmarkt. De toegenomen krapte op de woningmarkt in de MRA uit zich onder andere in een verviervoudiging van de prijzen van koopwoningen sinds 1995. Dat is meer dan in de rest van Nederland, waar de prijzen in dezelfde periode meer dan verviervoudigden. In de gemeente Amsterdam was die stijging nog sterker; daar is sinds 1995 sprake van bijna een verzesvoudiging van de woningprijzen. Deze forse groei van prijzen vindt plaats ondanks dat het aantal woningen in de periode 2016-2023 sneller groeide dan het aantal inwoners, zowel binnen de MRA als daarbuiten. Het kleiner worden van huishoudens draagt in belangrijke mate bij aan de krapte op de woningmarkt.

Alle deelregio's van de MRA werden gekenmerkt door een zeer krappe arbeidsmarkt. Overal bevond de werkloosheid zich op een historisch laag niveau. De concentratie van werkgelegenheid in de regio's Amsterdam en Amstelland-Meerlanden leidde tot forse en toenemende pendelstromen, niet alleen vanuit de MRA zelf, maar ook vanuit de rest van het land. Het percentage van alle werknemers dat ook in de eigen regio woont is in Amsterdam en Amstelland-Meerlanden afgenomen (met respectievelijk 3 en 4 procentpunt) terwijl het aantal werknemers in deze regio van buiten de MRA juist is toegenomen (met respectievelijk 5 en 3 procentpunt). Voor Zaanstreek-Waterland en Almere-Lelystad geldt het omgekeerde: daar is het aantal mensen dat in de eigen regio woont en werkt toegenomen (met respectievelijk 4 en 9 procentpunt) en het aandeel in de werkgelegenheid van mensen van buiten de MRA afgenomen (met respectievelijk 7 en 4 procentpunt).

Blik op de toekomst

Hoewel de uitgangssituatie van de MRA gunstig is en de ontwikkeling op veel indicatoren van brede welvaart in de afgelopen tien jaar positief is geweest, weet de regio zich voor een aantal forse uitdagingen gesteld. Een aantal grote transities op het gebied van klimaat en energie, digitalisering, en ook het vormgeven van een inclusieve samenleving, zal om concreet beleid en scherpe keuzes vragen. Zoals eerder gesteld vraagt het om blijvend investeren in de vernieuwing, wendbaarheid en weerbaarheid van de MRA. Het zal bovendien scherpe keuzes vereisen vanwege de beperkte beschikbaarheid van ruimte en arbeid. Ook de grote duurzaamheidsuitdagingen rondom twee grote transport- en vervoershubs (de haven van Amsterdam en Schiphol) en het forse industrieel complex rondom Tata Steel, dwingen daartoe.

Maar in het huidige politieke klimaat in zowel Nederland als Europa lijkt het voor de hand te liggen dat er de komende jaren juist een pas op de plaats gemaakt zal worden in de transitie naar een klimaat-neutrale en circulaire economie in 2050. Dit is een reactie op toegenomen zorgen onder de bevolking en een deel van het bedrijfsleven over de snelheid van veranderingen. Maar tegelijkertijd lijkt diezelfde snelheid onvoldoende om de ambitieuze gestelde doelen te kunnen bereiken. Dat brengt een fors risico met zich mee dat over enkele jaren ambities weer moeten worden aangescherpt en opgaven worden doorgeschoven naar toekomstige generaties.

Het is tegen die achtergrond belangrijk om te beseffen dat juist een weerbare, wendbare en economisch krachtige regio als de MRA de uitdagingen met vertrouwen tegemoet kan treden en een rol kan spelen als koploper in de grote maatschappelijke transities. Essentieel daarvoor is het slim organiseren van die transities met respect en erkenning voor eenieders rol daarin. Heldere en bindende kaders zijn reeds door Brussel gesteld en zijn ingegeven door zorgen over de planetaire grenzen waar onze samenleving mee wordt geconfronteerd. Het is aan de regio om een eigen visie te vormen op wat voor regio de MRA in 2050 wil zijn binnen de gestelde kaders. Terug-onderhandelen is een onverstandige strategie. Tegelijkertijd vergt dit blijvende investeringen in onderling vertrouwen en een volwaardige en gelijkwaardige samenwerking met het Rijk. Juist in een periode van toenemende polarisatie is dit van groot belang, temeer daar op het gebied van de arbeids- en woningmarkt,

het sociale domein, vestigingsklimaat, infrastructuur en verduurzaming, er scherpe en ingrijpende keuzes gemaakt moeten worden die niet alleen winnaars maar ook verliezers zullen kennen. Een gezamenlijke investering die gepaard gaat met een eerlijke verdeling van de lusten en lasten, zorgt ervoor dat de verliezers gecompenseerd worden en dat de transities uitmonden in een duurzame MRA met een gezond verdienvermogen waarin iedereen deelt. Om Jan Tinbergen te citeren: "Van de verdeling komt de winst".

